

УДК 336.14:353.1

О.В. Тофанюк

Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «ХАІ», Україна

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ АЗЕРБАЙДЖАНА

У статті розглянуто демографічні показники, адміністративно-територіальний устрій і бюджетне забезпечення регіонів Азербайджанської Республіки, проаналізований процес формування доходів бюджетів регіонів, приведений порівняльний аналіз соціально-економічного розвитку України і Азербайджанської Республіки. Розглянуто та порівняно особливості трансфертної політики обох держав.

Ключові слова: регіон, бюджет, трансферти, порівняльний аналіз

Вступ

Удосконалення соціально-економічних відносин у державі і регіонах та регіональна проблематика набули останнім часом пріоритетного значення у сфері державної регіональної політики.

Одним з основним завдань регіональної політики є зменшення дисбалансів у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів. Це пов'язано з тим, що доходи держави розподілено нерівномірно у її регіонах і тому виникає необхідність у фінансовій підтримці місцевих бюджетів із відносно слабшою доходною частиною [1].

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку Азербайджанської Республіки вдосконалення бюджетного процесу є пріоритетним напрямком державної бюджетної політики. Необхідність успішного і стабільного розвитку країни вимагає довгостроковості бюджетів, орієнтованих на результат [2].

Постановка завдання

Метою статті є визначення рівня впливу державної трансфертної політики Азербайджану на соціально-економічний розвиток його регіонів.

Результати

Регіони країни є найважливішою частиною економіки усієї держави, оскільки саме на місцях формуються податкові і неподаткові надходження до бюджетів усіх рівнів. Адміністративно-територіальний устрій країни відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку регіонів.

На рис. 1 представлено адміністративно-територіальний устрій Азербайджанської Республіки. До складу Азербайджанської республіки входить 10 економіко-географічних

районів, 7 міст обласного значення і 70 районів країни [3].

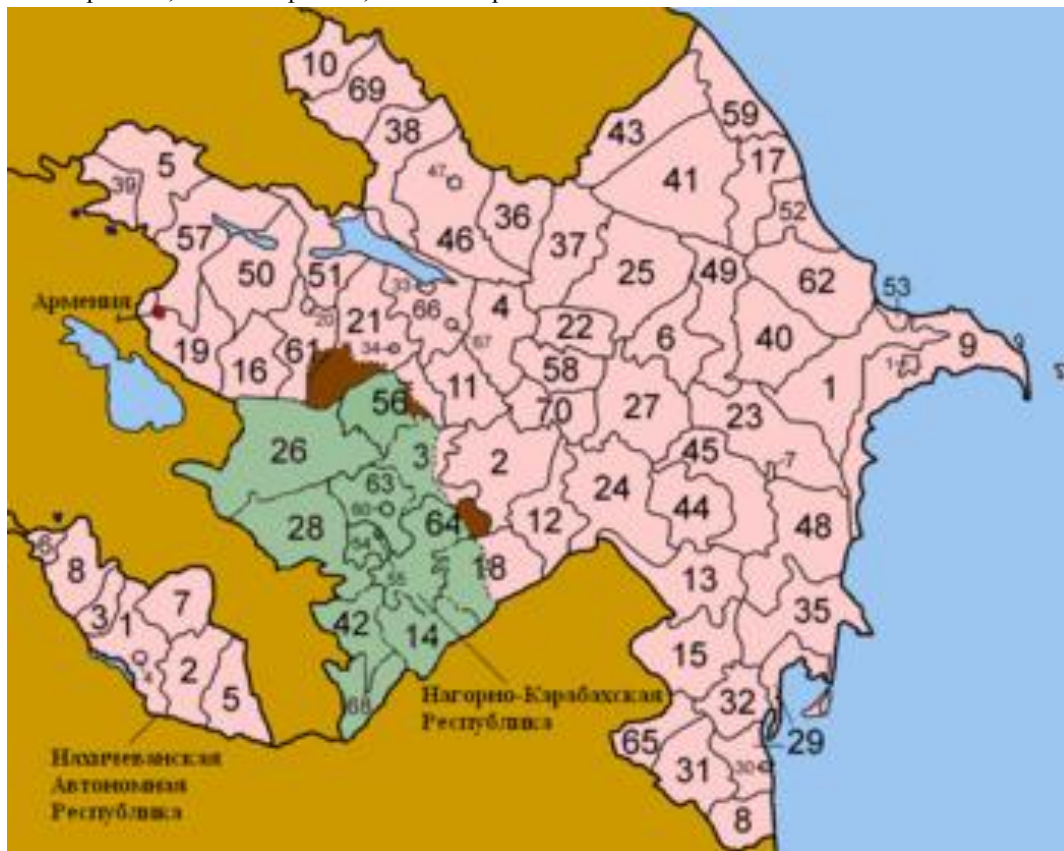
У табл. 1 представлено данні кількості населення і території регіонів Азербайджану за 2016 рік, а також його економіко-географічних районів. Варто відмітити, що самі густонаселені території це столиця держави місто Баку, Апшеронський економіко-географічний район, Ленкоранський економіко-географічний район, а також міста Ханкенді, Сумгаїт, Гянджа, Нахічевань.

У місті Баку мешкає 23% населення країни, і на 1 км кв. міста Баку мешкає 1030 чоловік. Далі по густо населеності йде Аранський економіко-географічний район, де мешкає 20,2% населення, 92 людини на 1 км кв. В Гянджа-Газагхському економіко-географічному районі мешкає 13 % населення, 101 людина на 1 км кв. В Ленкоранському економіко-географічному районі мешкає 9,3% населення, 147 на 1 км кв. У Апшеронському, Шеки-Загатальському, Губинсько-Хачмазському і Карабахському економіко-географічних районах мешкає від 5,5 до 7,0 % населення в кожному і густо населеність представляє 70-150 чоловік на 1 км кв. Найменш густонаселені райони це Кельбаджар-Лачинський, Горно-Ширванський і Нахічеванський економіко-географічні райони, де мешкає від 2,5 до 4,5 % населення і густонаселеність представляє 38-80 чоловік на 1 км кв.

У табл. 2 представлені бюджетні показники економіко-географічних районів Азербайджану за 2016 рік. Власні доходи регіонів склали 6 602 мільйони манат, кошти які економічно сильні регіони передають до держбюджету склали 5 730 мільйонів манат, а дотація з держбюджету для економічно слабких регіонів склала 774 мільйони манат. Таким чином у вигляді доходів у місцевих бюджетів залишається 1 646 мільйонів манат, а 4 955 мільйона манат регіони перераховують до

державного бюджету. Регіонами донорами, тобто регіонами які передають кошти до держбюджету, є місто Баку (5 716 млн. манат) і місто Сумгайт (14 млн. манат). А такі регіони як Апшеронський, Імішлинський райони, міста Нафталан, Мінгечевір і

Ширван не отримують з держбюджету дотацій і не передають надмірні кошти до держбюджету. Усі інші регіони Азербайджанської Республіки є дотаційними.

1. Апшеронський район	24. Имишлинський район	47. Шеки
2. Агджабединський район	25. Исмаилінський район	48. Сальянський район
3. Агдамський район	26. Кельбаджарський район	49. Шемахинський район
4. Агдашський район	27. Кюрдамирський район	50. Шамкирський район
5. Акстафинський район	28. Лачинський район	51. Самухський район
6. Ахсуйський район	29. Ленкоранський район	52. Сиязанський район
7. Ширван	30. Ленкорань	53. Сумгайт
8. Астаринський район	31. Лерикський район	54. Шушинський район
9. Баку	32. Масаллинський район	55. Шуша
10. Белоканський район	33. Мингечаур	56. Тертерський район
11. Бардинський район	34. Нафталан	57. Товузський район
12. Бейлаганський район	35. Нефтечалинський район	58. Уджарський район
13. Билясуварський район	36. Огузький район	59. Хачмазький район
14. Джебраильський район	37. Габалинський район	60. Ханкенди
15. Джалилабадський район	38. Кахський район	61. Ханларський район
16. Дашкесанський район	39. Казахський район	62. Хызынський район
17. Шабранський район	40. Гобустанський район	63. Ходжалинський район
18. Физулинський район	41. Губинський район	64. Ходжаведський район
19. Кедабекський район	42. Кубатлинський район	65. Ярдымлинський район
20. Гянджа	43. Кусарський район	66. Евлахський район
21. Геранбойський район	44. Саатлинський район	67. Евлах
22. Геокчайський район	45. Сабирабадський район	68. Зангиланський район
23. Аджигабульський район	46. Шекинський район	69. Закаталінський район
		70. Зардабський район

Рис.1. Адміністративно-територіальний поділ Азербайджану

Таблиця 1

Територія і населення економіко-географічних районів Азербайджану, 2016 рік

Економічні і адміністративні регіони	Територія, тис. км. кв.	Населення, тис. чол.	Кількість людей на 1 км. кв.
Азербайджанська Республіка	86,6	9593,0	111
Баку (місто)	2,14	2204,2	1030
Апшеронський економіко-географічний район	3,73	551,8	148
Хизинський	1,67	16,1	10
Апшеронський	1,97	202,8	103
Сумгаит (місто)	0,09	332,9	3699
Гянджа-Газахський економіко-географічний район	12,30	1240,8	101
Гянджа (місто)	0,11	328,4	2985
Газахський	0,70	93,7	134
Актафинський	1,50	84,6	56
Товузський	1,94	168,4	87
Шамкирський	1,66	207,0	125
Кедабекський	1,23	97,6	79
Дашкесанський	1,05	34,1	32
Самухський	1,45	55,6	38
Гейгелський	0,92	61,5	67
Горанбойський	1,70	100,2	59
Нафталан (місто)	0,04	9,7	243
Шеки-Загатальський економіко-географічний район	8,84	599,9	68
Белакенський	0,94	94,9	101
Загатальський	1,35	124,7	92
Кахски	1,49	55,2	37
Шекинський	2,43	181,0	74
Огузський	1,08	42,6	39
Габалинський	1,55	101,5	65
Ленкоранський економіко-географічний район	6,07	893,3	147
Астаринський	0,62	103,9	168
Ленкоранський	1,54	220,8	143
Лерикський	1,08	80,8	75
Ярдьмлинський	0,67	63,3	94
Масаллинський	0,72	215,2	299
Джалилабадський	1,44	209,3	145
Губинсько-Хачмазський економіко-географічний район	6,96	525,7	76
Кусарський	1,50	93,8	63
Хачмазський	1,06	171,2	162
Губинський	2,61	163,9	63
Шабранський	1,09	56,3	52
Сиязанський	0,70	40,5	58
Аранський економіко-географічний район	21,15	1936,0	92
Геокчайський	0,74	115,8	156
Бейлаганський	1,13	93,7	83
Агджабединський	1,76	130,3	74
Бардинський	0,95	151,2	159
Нефтечалинський	1,45	84,9	59
Білясуварський	1,36	97,4	72
Сальянський	1,60	131,8	82
Евлахський	1,47	124,6	85
Мингчевир (город)	0,14	101,6	726
Агдашський	1,02	105,5	103
Уджарський	0,83	84,1	101
Зердабський	0,86	56,5	66
Кюрдамирський	1,63	111,6	68
Имишлинський	1,89	123,6	65
Саатлинський	1,18	101,8	86

Продовження таблиці 1

Сабирабадський	1,47	167,5	114
Гаджигабульський	1,60	71,2	45
Ширван (город)	0,07	82,9	1184
Карабахський економіко-географічний район	7,33	653,5	89
Джебраильський	1,05	76,6	73
Физулинський	1,39	125,4	90
Агдашський	1,15	191,7	167
Тертерський	0,96	101,8	106
Ходжалинський	1,00	27,5	28
Шушинський	0,31	32,1	104
Ходжавендський	1,46	42,9	29
Ханкенди (город)	0,01	55,5	6938
Кельбаджар-Лачинський економіко-географічний район	6,42	244,0	38
Кельбаджарський	3,05	88,3	29
Лачинський	1,84	74,1	40
Кубатлинський	0,80	38,9	49
Зангиланський	0,73	42,7	58
Горно-Ширванський економіко-географічний район	6,13	304,0	50
Гобустанський	1,37	44,0	32
Исмаиллинський	2,07	84,0	41
Ахсуйський	1,02	76,3	75
Шамахинський	1,67	99,7	60
Нахичеванський економіко-географічний район	5,50	439,8	80
Нахичевань (город)	0,19	90,3	475
Садаракський	0,16	15,4	96
Шарурський	0,87	112,3	129
Бабекський	0,76	72,3	95
Шахбузький	0,84	24,6	29
Джюльфинський	1,00	45,1	45
Ордубадський	0,98	48,8	50
Кенгерлинський	0,70	31,0	44

За даними: [3]

Бюджетним законодавством Азербайджанської Республіки передбачено, що всі бюджети, що входять до бюджетної системи країни, взаємопов'язані в рамках міжбюджетних відносин.

Міжбюджетні відносини - це відносини між органами державної влади Азербайджанської Республіки, органами місцевого самоврядування, пов'язані з формуванням і використанням відповідних бюджетів.

Міжбюджетні відносини Азербайджанської Республіки ґрунтуються на наступних принципах:

- розподілу і закріплення видатків бюджетів за певним рівням бюджетної системи Азербайджанської Республіки;

- закріплення на постійній основі і розподіл по тимчасовим нормативам регулюючих доходів за рівнями бюджетної системи Азербайджанської Республіки;

- вирівнювання рівнів мінімальної бюджетної забезпеченості всіх бюджетів і муніципальних утворень;

- рівність всіх бюджетів Азербайджанської Республіки - у взаєминах з державним бюджетом,

рівність місцевих бюджетів у взаєминах з бюджетами інших рівнів.

Аналіз бюджетних доходів економіко-географічних районів Азербайджана вказує на те, що забезпеченість бюджетними доходами на душу населення до трансфертного вирівнювання нерівномірною.

До виділення трансфертів на одного жителя Баку виділено 3274,9 манат бюджетних доходів, тоді як в Апшеронському економіко-географічному районі на одного жителя виділено 262, манат бюджетних доходів, в Гянджа-Газагхському економіко-географічному районі - 99,12 манат, в Шеки-Загатальському економіко-географічному районі - 100,2 манат, в Губинско-Хачмазському - 102,96 манат, в Аранському - 109,68 манат.

І найменша кількість доходів бюджету на одного жителя виділяється в таких регіонах: в Ленкоранському - 60,12 манат, в Карабахському - 36,84 манат, в Кельбаджар-Лачинському - 39,84 манат, в Горно-Ширванському - 73,8 манат.

Після трансфертного вирівнювання в середньому на одного жителя Азербайджану доводиться 205,92 манат. При цьому, в деяких регіонах цей рівень перевищується, а саме у

Апшеронському економіко-географічному районі - 239,4 манат бюджетних доходів, в Гянджа-Газагхському економіко-географічному районі - 257,5 манат, в Шеки-Загатальському економіко-географічному районі - 253,2 манат, в Губинско-Хачмазському - 224,64 манат, в Аранському - 121,76 манат, в Кельбаджар-Лачинському - 317,88 манат, в

Горно-Ширванському - 248,16 манат. А, наприклад, у Баку і в Ленкоранському районі ця сума нижче ніж у середньому по країні.

Для детальнішого аналізу розглянемо економіко-географічні райони Азербайджанської республіки (табл. 2)

Таблиця 2

Доходи бюджетів економіко-географічних районів з урахуванням і без міжбюджетних трансфертів за 2016 рік

Регіони	Власні доходи (без трансфертів), тис. манат	Власні доходи (без трансфертів), на 1 особу, манат	Кошти, що регіони донори передають до державного бюджету, тис. манат	Дотація із державного бюджету регіонам, тис. манат	Доходи бюджету всього, тис. манат	Доходи бюджету всього, на 1 особу, манат	Доход и бюджету всього, на 1 особу, %
Азербайджанська Республіка	7922400,0	825,8	6876748,8	929886,0	1975537,2	205,9	100,00
Баку (місто)	7218127,2	3274,7	6859486,8	0,0	358640,4	162,7	79,02
Апшеронський економіко-географічний район	144801,6	262,4	17262,0	4532,4	132072,0	239,4	116,26
Гянджа-Газагхський економіко-географічний район	123032,4	99,1	0,0	196459,2	319491,6	257,5	125,06
Шеки-Загатальський економіко-географічний район	60094,8	100,2	0,0	91816,8	151911,6	253,2	122,96
Ленкоранський економіко-географічний район	53660,4	60,1	0,0	123728,4	177388,8	198,6	96,45
Губинсько-Хачмазський економіко-географічний район	54134,4	103,0	0,0	63962,4	118096,8	224,6	109,09
Аранський економіко-географічний район	212352,0	109,7	0,0	217041,6	429393,6	221,8	107,69
Карабахський економіко-географічний район	24039,6	36,8	0,0	111469,2	135508,8	207,4	100,70
Кельбаджар-Лачинський економіко-географічний район	9720,0	39,8	0,0	67834,8	77554,8	317,9	154,37
Горно-Ширванський економіко-географічний район	22437,6	73,8	0,0	53005,2	75442,8	248,2	120,51

За даними: [4]

Як видно з таблиці 2, районами донорами є місто Баку і Апшеронський економіко-географічний район. В цілому місто Баку передає до держбюджету близько 95% своїх бюджетних

доходів, а Апшеронський економіко-географічний район близько 12%. Також деякі регіони Апшеронського економіко-географічного району є дотаційними, і з урахуванням цього даний район є

дотаційним на 9%. Всі інші 8 економіко-географічних районів є дотаційними.

Таким чином, фінансове вирівнювання в країні проводиться нерівномірно і не стимулює економічно сильні райони нарощувати власні доходи своїх бюджетів. З двох районів до державного бюджету передається 86% доходів, тоді

як в дотаційні регіони цих коштів надходить тільки 13,5%, інші 86,5% лишаються у держбюджеті.

У таблиці 3 представлено порівняння бюджетних доходів регіонів України і Азербайджану. У таблиці представлені сумарні дані регіонів по країні і окремо столиці держав. Дані також переведені в долари США для порівняння.

Таблиця 3

Порівняння бюджетних доходів регіонів України і Азербайджану, 2016 р.

Показники	Азербайджанська Республіка		у т.ч. Баку		Україна		у т.ч. Київ	
	млн. манат	млн. долл	млн. манат	млн. долл	млн. грн	млн. долл	млн. грн	млн. долл
Власні доходи (без трансфертів)	7922,4	4654,76	7218,1	4240,95	120480	4589,72	22178,2	844,88
Власні доходи (без трансфертів), на 1 особу, грн, манат або доларів	825,8	485,19	3274,7	1924,03	2829,2	107,78	7580,2	288,77
Кошти, що регіони донори передають до державного бюджету	6876,7	4040,36	6859,5	4030,26	0	0,00	0	0,00
Трансферти з державного бюджету регіонам	929,9	546,36	0	0,00	173980	6627,81	9475,8	360,98
Доходи бюджету всього	1975,5	1160,69	358,6	210,69	294460	11217,52	31654	1205,87
Доходи бюджету всього, на 1 особу, грн, манат або доларів	205,92	120,99	162,7	95,59	6914,7	263,42	10818,9	412,15

За даними: [4, 5]

Як видно з таблиці 3, власні доходи регіонів Азербайджану і доходи регіонів України знаходяться приблизно на одному рівні. Сума трансфертів, які передаються з держбюджету в регіони в Україні в 12 разів більше ніж в Азербайджані. При цьому м. Баку передає біля 95% своїх доходів до держбюджету, 80% з яких там і залишаються. Це також говорить про велику централізацію бюджетних коштів в Азербайджані.

Якщо дивитись на доходи бюджету після трансфертного вирівнювання на 1 людину в доларах, то в Азербайджані цей показник 120 доларів, а в Україні 263 долари, тобто у два рази більше. При цьому у Баку цей показник дорівнює 95,6 доларів, тобто менш ніж в цілому по країні, а в Києві - 412 долари, тобто майже у 1,5 рази більше ніж в цілому по країні.

Таким чином, порівняльний аналіз показав, що бюджетна система країни і її регіонів в Україні і в Азербайджані мають схожу тенденцію розвитку, оскільки країни є пострадянськими. Обом країнам

треба вибирати курс на розвиток своїх економічно сильних регіонів, і з цією метою переходити до політики децентралізацію бюджетних ресурсів.

Висновки

Отже, в даний час в Азербайджанській Республіці як і в Україні, серйозних перетворень вимагає вдосконалення бюджетного процесу і міжбюджетних відносин. Незважаючи на певне вдосконалення, проведені останнім часом, що склалася система міжбюджетних відносин все ще не відповідає основоположним принципам бюджетного централізму і стратегії розвитку країни, в т.ч. розвитку регіонів республіки.

Література

1. Тофанюк, О.В. Сучасні проблеми регіонального розвитку в Україні: шляхи подолання депресивності та застосування механізмів державно-приватного партнерства [Текст]: монографія / О.В. Тофанюк, Т.В. Момот, Ю.В. Ткаченко. – Харків: «Дв. служба», 2011. – 294 с.

2. Беглеров, Р. Р. Організація та вдосконалення бюджетного процесу [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства освіти Азербайджану. – Режим доступу: http://unec.edu.az/application/uploads/2015/12/beylerov_rufat.pdf

3. Адміністративно - територіальний поділ Азербайджану [Електронний ресурс] / Вікіпедія. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Административно-территориальное_деление_Азербайджана

4. Місцеві доходи та видатки [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства фінансів Азербайджану. – Режим доступу: <http://www.maliyye.gov.az/en>

5. Статистичний збірник «Бюджет 2016» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm

References

1. Tofaniuk, O.V., Momot, T.V. & Tkachenko, Yu.V. (2011). *Modern problems of regional development in Ukraine: ways to overcome depression and application of mechanisms of public-private partnership: monograph.* Dvd. Service, 294.

2. Beglerov, R. R. (n.d.). *Organization and improvement of the budget process. Official website of the Ministry of Education of Azerbaijan.* Retrieved from

http://unec.edu.az/application/uploads/2015/12/beylerov_rufat.pdf

3. *The administrative-territorial division of Azerbaijan* (n.d.). Wikipedia. Retrieved from https://ru.wikipedia.org/wiki/Administrative_and_territorial_division_of_Azerbaijan

4. *Local Revenues and Expenditures* (n.d.). Official Website of the Ministry of Finance of Azerbaijan. Retrieved from <http://www.maliyye.gov.az/en>

5. *Statistical collection "Budget 2016"* (n.d.). Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm

Рецензент: доктор економічних наук, професор Момот Т. В., Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

Автор: ТОФАНЮК Ольга Володимирівна
кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів

Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «ХАІ»

E-mail - tofanuk_olga@mail.ru

FEATURES OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF AZERBAIJAN REGIONS

O. Tofaniuk

National Aerospace University named after. M.E. Zhukovsky "KhAI", Ukraine

The article describes some contemporary issues of socio-economic development of the regions of the Azerbaijan Republic. The analysis of the demographic indicators, the administrative-territorial structure and budget support of the regions of the Azerbaijan Republic is made. The analysis of the process of formation of revenues of the budgets of the regions is shown. The comparative analysis of the socio-economic development of Ukraine and the Republic Azerbaijan is given. Detailed analysis and comparison of the peculiarities of the transferability policy of both countries is provided. Further ways of reforming the state policy of Azerbaijan according to regional development are proposed.

Keywords: region, budget, transfers, comparative analysis